

1.

.....

De mythe van een eensgezind volk

Overall in het bergdorpje Arbúcies wappert de *estelada*: de geel-rode vlag met de witte ster in een blauwe driehoek, die symbool staat voor een onafhankelijk Catalonië. Hier in het hart van de provincie Girona is Catalonië voor velen gevoelsmatig allang een apart land. 'We voelen ons in alles wat we zijn Catalanen,' zegt de separatistische burgemeester Pere Garriga in het gemeentehuis van het schilderachtige plaatsje met zeventuizend inwoners. 'Het wordt tijd dat we een eigen natie krijgen, met een eigen paspoort. Vele generaties hebben daarvoor gestreden en ook wij willen niets liever dan onze kinderen zien opgroeien in een vrij Catalonië.'

Waarin verschillen de Catalanen van Spanjaarden? Waarom is de strijd om afscheiding de laatste jaren zo verhard? En zijn de Catalanen eigenlijk wel zo eens-

gezind? Dit soort vragen wordt de laatste jaren steeds vaker gesteld. En talloze malen ben ik in Catalonië al op zoek gegaan naar antwoorden. Eén ding is daarbij voor mij meer dan duidelijk geworden: dé Catalaan bestaat niet. En de onderlinge verbondenheid in een stad als Barcelona is verder te zoeken dan ooit.

De separatisten daarentegen willen helemaal niets van verdeeldheid weten. Ze praten het liefste over het eensgezinde Catalonië waar plaats is voor iedereen. Zoals tijdens het referendum van 1 oktober 2017 in het oude Casino van L'Hospitalet de Llobregat waar Carles Puigdemont als regiopresident zijn volk toespreekt. De bijeenkomst wordt afgesloten met het zingen van het Catalaanse volkslied: *Els Segadors* (De Maaiers). Met strakke gezichten en uit volle borst klinkt in het zaaltje het volkslied, waarvan de eerste regels luiden: 'Het triomferende Catalonië wordt weer rijk en welgesteld; weg met al die verwaande en arrogante lieden.'

Een deel van het volk gelooft daadwerkelijk dat afscheiding van Spanje nabij is, en roept iedere dag harder dat er geen weg meer terug is. Maar aan de andere kant zijn er ook Catalanen die niets van een nieuwe republiek willen weten. Deze massa heeft zich heel lang stilgehouden, maar is door het toenemende separatisme tot leven gewekt. Inés Arrimadas van Ciudadanos (Burgers) is de verpersoonlijking van de unionisten. Ze is 'anti-Puigdemont' en heeft naar eigen zeggen in haar hart plaats voor meerdere vlaggen. 'De meerderheid in Catalonië voelt zich Catalaan, Spanjaard én Eu-

ropeaan,' zo stelt de liberale politica keer op keer, tot afschuw van de separatisten.

Van L'Hospitalet de Llobregat reis ik met de auto dwars door het veelzijdige Catalonië naar het plaatsje Garriguella, waar ik burgemeester Isabel Teixidor Damm ontmoet. Aan het gemeentehuis van het dorpje in de provincie Girona wappert ook de verboden estelada. Toen ze in 2015 met een verschil van negentien stemmen werd gekozen als burgemeester van Garriguella, was het weghalen van het staatsieportret van de Spaanse koning Juan Carlos haar eerste actie. Noem het een kleine daad van verzet, burgerlijke ongehoorzaamheid. 'Ze kunnen mij niet verplichten dat op te hangen. Het is netjes afgevoerd hoor,' zegt Teixidor Damm, terwijl ze glimlachend doet alsof ze een schilderij in stukken scheurt. 'Ik ben niet bang uit mijn ambt gezet te worden. Ik ben honderd procent voor onafhankelijkheid. Er is geen weg meer terug.'

Als dochter van een Catalaanse vader en een Duitse moeder groeide Teixidor Damm letterlijk in twee werelden op: tussen Frankfurt en Girona. Maar in Garriguella, op nog geen twintig kilometer van de Franse grens, heeft ze haar plek uiteindelijk gevonden. In de provincie, omringd door andere Catalanen die 'de onderdrukking' door de Spaanse regering zat zijn, loopt ze voorop.

Teixidor Damm heeft geen goed woord over voor de onverzoenlijke opstelling van de Spaanse regering.

‘We zijn met een groep burgemeesters op bezoek geweest bij Puigdemont in Barcelona. Dat was heel speciaal. De onderlinge verbondenheid was enorm. Alles ging in een totaal vreedzame sfeer,’ vertelt ze. ‘Daarom is het ook zo onbegrijpelijk dat de Spaanse regering ons steeds blijft dwarsbomen.’

Ze doelt op het tegengaan van het referendum en de arrestatie van politici. ‘Daarmee drijf je grote groepen juist in de armen van de *independentistas*. Neem mijn dochter. Ze gaf vrijwel nooit iets om politiek en is ineens als student heel actief. En bij ouderen komen herinneringen aan de dictatuur naar boven. De Catalanen worden nog steeds onderdrukt. Dat zal niet veranderen zolang we onder het juk van Spanje blijven. Verhalen over gebroken families zijn allemaal propaganda. Onzin. Catalanen leven vreedzaam naast elkaar.’

Verboden taal

Om de hoek van het gemeentehuis van Garriguella, aan de Carrer Gran, woont Artur Domingo i Barnils. De gepensioneerde historicus heeft de onderdrukking van dictator Francisco Franco zelf ondervonden. Hij ontvangt me in zijn werkkamer. ‘Franco heeft tevergeefs geprobeerd het Catalaans te laten verdwijnen,’ zo begint hij zijn betoog. ‘Onze taal was een tijd verboden. Het onderwijs was volledig in het Spaans. Zelfs op straat werd je geacht die taal te spre-

ken. Maar eenmaal veilig binnen de muren van ons huis spraken we Catalaans.' Als kind vond hij dat eigenlijk niet zo'n probleem. 'Je schakelde zo over van de ene naar de andere taal. Zoals dat nu nog steeds voor vrijwel alle Catalanen geldt.' De afgelopen decennia heeft het Catalaans weliswaar een enorme inhaalslag gemaakt, vertelt hij in het Spaans. 'Vrijwel al het onderwijs is nu in het Catalaans. Maar een diepe verankering in de wet ontbreekt nog altijd.'

Heel lang heeft Domingo de hoop gekoesterd dat Catalonië binnen een federaal Spanje een eigen plek zou kunnen veroveren en dat verschillende regio's daarin op gelijke voet met elkaar om zouden kunnen gaan. Dat was het *catalanismo* dat veel Catalanen na de overgang van dictatuur naar democratie in 1978 voor ogen stond. Maar velen voelen zich net als Domingo achteraf bedonderd. Volgens de grondwet kregen de zeventien 'autonome regio's' weliswaar recht op meer zelfbestuur, maar tegelijkertijd werd ook de 'ondeelbare eenheid' van het land duidelijk vastgelegd. Dit houdt in dat als er al iets wordt veranderd aan de staatsindeling, alle 48 miljoen Spanjaarden zich daarover moeten kunnen uitspreken.

En toch slagen de Catalanen er geleidelijk in steeds meer zeggenschap te krijgen. Van een eigen politiemacht onder de naam Mossos d'Esquadra tot een eigen systeem voor de zorg. Catalaans wordt bovendien aan het begin van de jaren negentig leidend gemaakt

als regiotaal bóven het Spaans. Catalaans wordt zo hoofdtaal in het lager, middelbaar en hoger onderwijs. De nationalisten zijn van mening dat dit systeem de enige manier is om het Catalaans te laten overleven. En zo wordt het Spaans geleidelijk steeds verder naar de achtergrond gedrongen.

Het is voor velen niet genoeg. De Catalanen streven naar meer autonomie. In 2006 krijgt Catalonië een nieuw regiostatuuut, waardoor het de status van 'natie' binnen Spanje krijgt. Het is het resultaat van een pact met de toenmalige sociaaldemocratische premier José Luis Zapatero. Maar vier jaar later wordt deze status tot woede van vele Catalanen ongedaan gemaakt. De conservatieve Partido Popular stapt uit protest naar het Constitutioneel Hof en krijgt voor elkaar dat er in 2010 een streep door een aantal cruciale artikelen gaat. Dan knapt er iets bij Domingo. 'Dat was zo'n enorme dreun dat het vertrouwen in de regering voorgoed verdween. Ik geloof sindsdien echt in onafhankelijkheid. En met mij vele anderen.'

Mede door het uitbreken van een enorme economische crisis groeien de separatisten uit tot een factor van betekenis. In de noordelijke provincie Girona voeren de independentistas zelfs de boventoon. Tal van steden en dorpen zijn al jaren aangesloten bij de Associació de Municipis per la Independència – de Organisatie van Gemeenten voor de Onafhankelijkheid. Huizen, straten en bruggen zijn er door het 'jakkamp' versierd met vlaggen, posters en gele lintjes.

‘Llibertat!’ – Vrijheid! – staat er in het Catalaans op de wegen gekalkt.

Gebroken families

Hoe anders is dat in Viella Mitg Arán, de hoofdstad van Val D’Aran, een autonome regio binnen Catalonië, gelegen in de provincie Lerida. Hier is Catalaans noch Spaans de voertaal in het onderwijs. De lokale bevolking koestert het Aranees. Als een van de drie officiële talen in Catalonië wordt die ook op het stembiljet bij het verboden referendum van 1 oktober 2017 gebruikt. Verspilde moeite want in Val D’Aran werd niet gestemd. ‘Ik heb gezworen me aan de Spaanse grondwet te houden,’ legt burgemeester Juan Antonio Serrano me via de telefoon uit. ‘Het onafhankelijkheidsproces leeft bij ons totaal niet. Het gaat langs ons heen. Dit betekent overigens niet dat wij onze stem niet ook graag zouden willen laten horen. Maar we zijn een gemeenschap met tienduizend zielen op vier uur rijden van Barcelona. Naar ons wordt niet geluisterd.’

In andere delen van Catalonië houden de unionisten zich heel lang stil. Ook al zijn ze in de meerderheid. Zoals in Pontons. Dit plaatsje in de provincie Barcelona staat bekend als het enige echte bolwerk in Catalonië van de conservatieve Partido Popular. Burgemeester Lluís Fernando Caldentey maakt er al jaren de dienst uit en gehoorzaamt ‘Madrid’ als een ware

Spanjaard. Uitleg acht hij niet nodig. ‘De burgemeester praat niet met de pers,’ zegt zijn secretaresse afgemeten als ik een poging doe hem een paar vragen te stellen.

Unionisten manifesteren zich in Catalonië niet of nauwelijks als individuen. Bang om met de nek aangekeken te worden, afgeschilderd te worden als ‘tweederangs Catalanen’ of uitgescholden te worden voor fascist. Zoals Enrique en Juan, twee gepensioneerden uit Sant Celoni, die na een klaagzang aan de bar van een plaatselijk cafeetje over het Catalaanse nationalisme weigeren hun achternamen prijs te geven. ‘Het ligt hier allemaal heel gevoelig. Een van mijn dochters is zwaar voor onafhankelijkheid. We hebben talloze discussies gehad, maar alles is de laatste tijd verhard. Ze praat nu helemaal niet meer met mij,’ vertelt Enrique, die zichzelf een Catalaan met wortels in Aragón noemt. Hij behoort tot de ‘gebroken families’ waar ook de huiskamer verdeeld is tussen *sí* en *no*.

In het slaapstadje Badia del Vallès, even buiten Barcelona, hangen Spaanse vlaggen wel openlijk aan de balkons. ‘Spaanser dan de Spanjaarden’ worden de bewoners wel door de separatisten genoemd. Nationale partijen als Vox, de PP, Ciudadanos en de PSOE vertegenwoordigen hun stem in het stukgelopen Catalaanse debat over de toekomst van de regio. Hier wonen van oudsher ‘immigranten’ uit armere regio’s als Andalusië en Extremadura. De wijk is onder de

dictatuur van Franco uit de grond gestampt en heeft letterlijk de vorm van het Iberische Schiereiland. Straten dragen namen als Avenida de Burgos, Calle de Oporto, Calle de la Mancha. 'Ik ben tegen afscheiding van Spanje,' zegt Ruben Romo, zoon van een vader uit Sabadell en een moeder uit Córdoba. Hij zit aan de Avenida de la Via de la Plata op een hekje te wachten tot een vriend een videospelletje komt brengen. De twintiger verdient zijn geld als computerdeskundige. 'Vast werk is hier bijna niet te krijgen. Soms heb ik een week een baan, soms maar een dag. Het opbouwen van een stabiele toekomst is heel lastig. De mensen zijn hier vooral bezig met overleven en zien weinig in onafhankelijkheid. We krijgen nauwelijks aandacht in de media. Die zijn alleen maar met de separatisten bezig.'

Volgens de jurist Rafael Arenas García, hoogleraar aan de Universidad Autònomo de Barcelona, gaat er een geraffineerde strategie schuil achter het separatisme. De buitenwereld heeft niet door dat het proces naar een onafhankelijk Catalonië zich decennia achtereen heel langzaam heeft ontwikkeld, zo beoogt hij via de telefoon. 'De strategie van de recatalanisatie stond in 1990 gewoon in de krant. Daar werd destijds weinig aandacht aan besteed,' vertelt de unionist Arenas. De separatisten richtten zich daarbij tegen één vijand: Spanje. Stap voor stap werd het beeld van de tegenstander negatiever afgeschilderd. Spanje is afgeschilderd als een mislukte staat. Als antide-

mocratisch. En als een vijand die de Catalanen zou exploiteren. ‘Spanje begrijpt ons niet,’ wordt ‘Spanje berooft ons,’ wat vervolgens overgaat in ‘Spanje onderdrukt ons’ en na het ingrijpen door de Guardia Civil bij het verboden referendum van 1 oktober: ‘Spanje valt ons aan’.

Arenas zucht even en vervolgt zijn verhaal. ‘Laat ik een voorbeeld geven,’ zegt hij. ‘Op het gebied van onderwijs en het Catalaans zijn heel grote stappen gezet. Misschien wel veel te grote stappen. Ook hier wordt geraffineerd gewerkt. Vrijwel alle onderwijsinspecteurs zijn independentistas. Die letten erop dat lessen in het Spaans altijd binnen de wettelijke marge van 25 procent blijven. Daarmee bewaken ze niet het onderwijssysteem, maar een ideologie waarbij het spreken van Catalaans cruciaal is. Het is een bekende, zeer effectieve strategie. Daarnaast zijn vrijwel alle belangrijke instellingen in handen van de separatisten. Dat hebben ze heel slim gedaan. Zo weten ze de publieke opinie constant te beïnvloeden. Van verschillende kanten wordt zo voortdurend bevestigd dat Spanje de vijand is.’

Levende torens

Terug naar de provincie Girona. Over het balkon van het echtpaar Marc Martí en Olga Rubiano hangt een paarse vlag met *Sí* in het midden. Martí en Rubiano zijn opgegroeid in het Catalonië van na Franco. Ze

zijn onderdeel van een in vrijheid ontwikkelde nieuwe generatie Catalanen, die heilig gelooft in ‘een eigen land’. Voor beiden is het kraakhelder dat ze boven alles Catalaan zijn. Martí behoort in zijn vrije tijd tot de *castellers*, een groep mensen die volgens typisch Catalaanse gewoonte een zo hoog mogelijke menselijke toren probeert te bouwen. ‘Ik ben redelijk zwaar, dus ze zetten mij meestal onderaan neer,’ legt Martí uit in zijn woonkamer in Garriguella. ‘Je voelt een enorme verbondenheid als je allemaal boven op elkaar staat. Het is dorp tegen dorp. Zo’n toren straalt een bepaalde symboliek uit.’

Rubiano bespeelt de *gralla*, een blaasinstrument dat wordt gebruikt bij de ietwat stijve Catalaanse volksdans *La sardana*. ‘Het voelt goed om iets samen met anderen te doen. Hier in het dorp hebben we met een groep oude instrumenten opgeknapt en komen we wekelijks bij elkaar in de *sala polivalente*.’

Afscheiding van Spanje is volgens het echtpaar de enige weg. Ze hopen dat hun zoontje Roque groot zal worden in een Catalonië dat zijn eigen beslissingen kan nemen. ‘Mijn ouders zijn beiden uit andere delen van Spanje naar Girona gekomen. Maar ik ben hier opgegroeid,’ vertelt Rubiano. ‘Als tiener ben ik gaan inzien dat ik me zeer verbonden voel met de Catalaanse cultuur. Begrijp me goed, ik heb niets tegen Spaanse gewoontes. Sterker nog: die koester ik net zo goed. Want een deel van mijn roots ligt in Spanje. Maar ik heb er geen vertrouwen in dat de nationale

regering de Catalanen voldoende beschermt. Dat is in het verleden keer op keer gebleken.’

Van Garriguella is het ruim honderd kilometer rijden naar Arbúcies. Daar heerst burgemeester Garriga als een separatist in hart en nieren over de lokale gemeenschap. Hij grijpt graag terug op de historie. Garriga geeft graag een gratis lesje geschiedenis om mij van zijn gelijk te overtuigen: Catalonië hoort onafhankelijk te zijn. Zoals dat volgens hem ruim duizend jaar geleden al zo was. Vanaf de twaalfde eeuw zou mede door een huwelijk met het koningshuis van Aragón een Catalaans imperium aan de Middellandse Zee zijn ontstaan. In het museum van Arbúcies vertelt Garriga vol passie hoe dit rijk drie eeuwen later instortte en opging in wat vandaag Spanje heet. De Opstand van de Maaiers tegen Koning Felipe IV maakte daar in 1640 een einde aan. Deze semi-onafhankelijkheid zou twaalf jaar duren.

De Catalanen deden drie eeuwen geleden een nieuwe poging zich los te maken. Ze kozen in een conflict om de vrijgekomen Spaanse troon de kant van de Oostenrijkse Habsburgers. Toen de strijd werd bijgelegd tijdens de Vrede van Utrecht (1713) werden de Catalanen in de steek gelaten door hun Hollandse, Oostenrijkse en Engelse bondgenoten. De Bourbons kregen de Spaanse troon, waaronder ook Catalonië zou vallen. Na een beleg van tien maanden werd Barcelona op 11 september 1714 ingenomen en bij Spanje gevoegd. Garriga kan zich er nog altijd kwaad om maken.

Jaarlijks herdenken miljoenen Catalanen op La Diada die ‘zwarte dag,’ maar in Arbúcies haalt Garriga liever herinneringen op aan een eerder gewonnen slag. De burgemeester grijpt in het dorpsmuseum een boek met de titel *El combat d’Arbúcies* en houdt het triomfantelijk omhoog. ‘We zijn nog steeds trots op deze overwinning,’ zegt hij lachend. ‘Maar we willen op democratische wijze het gevecht winnen. Spanje heeft zich altijd doof gehouden voor ons verhaal. De politici in Madrid hebben zich daardoor de problemen zelf op de hals gehaald. Ze hebben nooit iets van Catalonië begrepen.’

Garriga gaat er prat op dat Catalonië het eerste democratische parlement van Europa zou hebben gehad. Als daad van verzet staat hij de dorpsbelasting van Arbúcies af aan Barcelona in plaats van aan Madrid. ‘Wij zijn een heel democratisch volk. Eeuwen geleden hadden we al wetten die hun tijd ver vooruit waren. Catalanen zijn altijd progressieve denkers geweest. Filosoof Ramon Llull (1232-1316) stond aan de basis van onze literatuur. Catalanen zijn ook zeer creatief. Denk aan kunstenaars als Antoni Gaudí en Salvador Dalí. En sportief. Neem Barça. Ik ben ervan overtuigd dat die talenten uniek zijn. Catalanen willen vooruitdenken. Maar in dat streven worden we door “Madrid” tegengehouden.’